

ЧЕТВЕРТЕ РОЗШИРЕННЯ НАТО В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН (1990-ті рр.)

Подольняк Р. В.

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю 014.03 – Середня освіта (Історія)
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна*

Ісхакова А. В.

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна*

З моменту свого заснування Організація Північноатлантичного договору (далі – НАТО) стала одним із успішних військових Альянсів в історії. Як регіональна організація НАТО було створено з метою колективного захисту держав-членів від загрози з боку Радянського Союзу в контексті біполярного протистояння другої половини ХХ ст. Принцип колективної оборони закріплено у статті 5 Вашингтонського договору від 1949 р.: «Сторони погоджуються, що збройний напад на одну або кількох із них у Європі чи у Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх: і, відповідно, вони домовляються, що в разі здійснення такого нападу кожна з них, реалізуючи своє законне право на індивідуальну чи колективну самооборону, підтверджене Статтею 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, надасть допомогу тій Стороні або Сторонам, які зазнали нападу» [3].

Як показує історія, зникнення підстав для подальшого існування організації зазвичай призводить до припинення її діяльності. НАТО у цьому ракурсі виступає цікавим прикладом, оскільки організація зуміла трансформувати свою діяльність та підлаштуватися під змінні умови нової геополітичної реальності, що постала в Європі на початку 1990-х рр. [4].

Однак думки щодо майбутнього НАТО в цей час розділилися. Погляди політиків, експертів, фахівців у галузі міжнародних відносин коливалися від закликів до розпуску Альянсу, оскільки у результаті розпаду СРСР припинив існування традиційний суперник, до бачення

розширення НАТО за межі євроатлантичного регіону з метою перетворення його на глобального актора у сфері міжнародної безпеки. З новою розстановкою сил в Європі після «холодної війни» багато хто бачив саме Нараду з безпеки та співробітництва в Європі (НБСЄ, після 1994 р. Організація з безпеки та співпраці в Європі, або ОБСЄ) як новий механізм, який замінить НАТО. Ця організація вже включала всіх членів НАТО та колишнього Варшавського договору, і вважалася такою, що має можливості забезпечити міцну основу для нового трансатлантичного діалогу. Але ентузіазм щодо ОБСЄ швидко занепав після першої війни в Перській затоці, за якою послідувала криза в колишній Югославії [4, р. 37–38].

Як стверджує Д. Лазаревич, докази того, що НАТО не мало заздалегідь продуманої політики розширення на схід Європи, є очевидними із заяви у 1989 р. тодішнього генерального секретаря НАТО Манфреда Вернера (7-й Генсек НАТО у 1988 – 1994 рр.): «НАТО не хоче зміни балансу чи розширення своїх військових кордонів на Схід». Те ж саме стосувалося і США. Ініціатива розширення НАТО була вперше офіційно згадана на саміті Альянсу в Брюсселі у 1994 р., після чого було підготовлено «Дослідження з питань розширення НАТО», оприлюднене у вересні 1995 р. [4, р. 38–39].

Актуалізація проблеми трансформації Північноатлантичного блоку певним чином була зумовлена наслідками дезінтеграційних процесів в Радянському Союзі та падіння комуністичних режимів у Східній Європі. Переживши кризовий момент розпаду радянської влади, НАТО почало шукати нові виклики. Ідея розширення дуже скоро стала одним із пріоритетів Альянсу. На порядку денному постало питання щодо нових контурів системи європейської безпеки. Так, четвертій хвилі розширення Альянсу передували декілька важливих подій. Зокрема, проведення Лондонського саміту НАТО 5–6 липня 1990 р. У прийнятій декларації по завершенню саміту було оголошено про рішучі кроки з пристосування Альянсу до вимог нового «клімату» безпеки, бажання покласти край конфронтації між Сходом і Заходом. Урядом СРСР і країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) було запропоновано встановити постійні дипломатичні зв'язки з Альянсом і працювати над новими конструктивними питаннями даної співпраці [2, с. 40]. Протягом 1991 р. відбулося декілька інтенсивних візитів й дипломатичних контактів між НАТО та країнами ЦСЄ.

У листопаді 1991 р. було опубліковано Римську декларацію, що заклала підвалини для переведення цих відносин на більш міцну інституційну основу. Для цього у грудні 1991 р. було створено Раду північноатлантичного співробітництва (РПАС), що стала новим консультативним форумом для членів НАТО і країн Центрально-Східної Європи.

У 1993 р. президент Польщі Лех Валенса, президент Чехословаччини Вацлав Гавел і президент Угорщини Арпад Генц під час зустрічі з тодішнім президентом США Біллом Клінтоном виголосили ідею про приєднання їхніх країн до НАТО, оскільки саме членство в організації, на думку політичних лідерів, було найкращим гарантом безпеки. Бажання членства в НАТО, висловлене трьома президентами, вплинуло на адміністрацію Б. Клінтона більш детально розглянути питання чергового розширення Північноатлантичного блоку [5]. До того ж, обставини склалися саме на користь розширення, враховуючи «загальне занепокоєння нестабільністю в Центральній і Східній Європі», а також необхідністю для адміністрації Клінтона «показати, що Америка може продовжувати лідирувати у світі після холодної війни» [4, р. 39]. Б. Клінтон у промові в Празі 12 січня 1994 р. заявив, що відтепер питання полягає «не в тому, чи буде НАТО розширюватись», а в тому, «коли і як це станеться» [1, с. 362].

У 1994 р. була запущена програма «Партнерство заради миру», основною метою якої стало розширення співпраці між НАТО та країнами Центральної і Східної Європи. Основні принципи та завдання програми включають: 1) сприяння мирним та демократичним процесам. Програма спрямована на зміцнення демократії, правової держави та ринкової економіки в партнерських країнах; 2) взаємодія в галузі безпеки для обміну досвідом та співпраці у безпековій сфері, включаючи воєнні навчання, тренування та участь у миротворчих операціях; 3) підготовка до членства в НАТО, включаючи адаптацію оборонних сил країн-претендентів до стандартів Альянсу; 4) співпраця у сфері кризового реагування та гуманітарної допомоги у результаті екологічних, природних та інших викликів.

У 1997 р. на зміну Раді північноатлантичного співробітництва була створена Рада євроатлантичного партнерства. У квітні цього року на саміті у Мадриді було прийнято рішення про прийняття до Альянсу нових членів. Це стало історичним кроком, оскільки вперше під «парасольку» НАТО потрапили колишні країни Варшавського пакту: Польща, Чехія та Угорщина. Саме ці країни, на думку США, досягли найбільшого прогресу в реформуванні своїх збройних сил та розвитку демократичних інститутів і вільного ринку. 12 березня 1999 р. четверта хвиля розширення Альянсу стала реальністю. Повноправними членами Організації Північноатлантичного договору стали Чехія, Угорщина та Польща.

Таким чином, четверта хвиля розширення НАТО у 1999 р. стала важливою подією в історії Європи та світу, оскільки символізувала перемогу демократичних цінностей, прагнення до регіональної європейської стабільності та безпеки. Для прихильників розширення Альянсу включення нових членів з регіону Центрально-Східної Європи

стало значним успіхом. Однак не всі країни вітали цей процес. Росія загалом виступала проти, трактуючи це розширення як порушення геополітичної стабільності в регіоні, порушення її інтересів, однак продовжувала дотримуватись підходу до Альянсу та союзників у відповідності із Основоположним актом про взаємні відносини, співпрацю і безпеку між РФ і НАТО, підписаного 27 травня 1997 р.

Література:

1. Головіна К.Г. Три хвили розширення НАТО на Схід Європи: до питання про інтереси альянсу в регіоні. *Історичні та політологічні дослідження*. 2013. № 3 (53). С. 361–368.
2. Довідник НАТО. NATO – 1110 Brussels – Belgium: Office of Information and Press, 2001. 609 с.
3. Північноатлантичний договір. Вашингтон, округ Колумбія, 4 квітня 1949 р. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_17120.htm
4. Lazarević D. NATO Enlargement to Ukraine and Georgia: Old Wine in New Bottles? *The Quarterly Journal*. Winter 2009. Vol. 9, № 1. pp. 29–66. URL: <https://www.jstor.org/stable/26326193?seq=1>
5. Zhang Haozhe. The Nature of NATO Expansion – A Realist View. August 04, 2022. URL: <http://www.taiheglobal.org/Content/2022/08-04/1720367064.html>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-357-9-102>

РИТОРИКА ЧИ ОРАТОРСЬКЕ МИСТЕЦТВО: ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ВІДМІННОСТЕЙ

Пономаренко М. І.

*здобувач I курсу за спеціальністю 112 – Статистика
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Сьогодні у більшості видів професійної діяльності неможливо обійтись без знання і розуміння особливостей спілкування та механізмів впливу однієї людини на іншу. Сфер, у якій людина діє Словом називають ораторським мистецтвом, риторикою та красномовством. Проте між цими поняттями існує певна відмінність.